

uitsluiting ervan. Hoe het zij, het gesprek is er door vergemakkelijkt; het is helaas tot een v o o r d e e l te rekenen, dat aan de V.U. de theologische faculteit, die zoo veel rampen bracht over het gereformeerde volk, en zoo diep-schuldig daar tegenover staat, meer en meer geïsoleerd daar leeft en werkt; de andere faculteiten vallen haar wel niet af, maar halen meer en meer de schouders op over haar prestaties, zooveel ze nog daarvan nota nemen tenminste.

Wie scherp ziet, bemerkt ook in dit boek de sporen van die veranderde mentaliteit. De auteur merkt op, bl. III, dat het werk van dr J. Th. de Visser over „Kerk en Staat” geen literatuur-opgaven biedt. Men ziet nu des te meer geïnteresseerd uit naar zijn eigen literatuurvermelding. Krijgt Kuyper een vooraanstaande plaats? Ooh, men vindt zijn naam vaak genoemd, maar — in detailkwesties. Gaat het om het trekken van de principiele lijnen, dan zoekt ge Kuyper's naam vergeefs (evenals die van anderen, b.v. Stahl). In het eerste hoofdstuk („Inleiding”) gaat het om het principiele voorwerk. Bij de literatuurvermelding vindt ge wel opgenomen het nog onlangs door ons besproken, door Miskotte's orgaan kras afgevoerd werk van ds A. A. van Ruler, Religie en Politiek, en wel de geschriften van Severijn, Dibelius, Duynstee, Köhler, Kranenburg, maar niet Abr. Kuyper. In een later hoofdstuk, als het gaat over Calvin en het Calvinisme in hun theoretische bepaling van de verhouding tusschen kerk en staat, wordt Kuyper wel vermeld onder de opgegeven literatuur, en wordt ook daarbij wel opgenomen zijn bekende werk over de „Gemeene Gratie”, doch, als ge het desbetreffende gedeelte naleest, treft ge geen woord aan over..... de gemeene gratie.

Wij achten het een gelukkige omstandigheid, dat deze auteur zich van het gemeene-gratie-schema vrijgehouden heeft. We gaan vooruit, al is het langzaam. Als hij zegt, bl. 3, dat de staat m i s s c h i e n o o k b u i t e n d e z o n d e om tot ontwikkeling gekomen zou zijn, achten wij dit juist, behoudens dan het „m i s c h i e n”. Als hij de splitsing van de kerk in een veelvoud van kerken strijdig met haar w e z e n acht, dan meenen wij hem daarin te moeten bijvallen, tenminste, wanneer we het woord s p l i t s i n g accentueeren; want de ontwikkeling van de kerk in onderscheiden landen, cultuurgebieden, staatsverbanden, kon in den aanvang uiteraard niet anderszins de verscheidenheid van deze gebieden en invloedsferen negeren. In de eene meening komt schrijver in conflict met Kuyper's gemeene-gratie-schema, dat de ontwikkeling van den staat buiten de zonde om, verwerpt. In de tweede meening keert hij zich tegen de pluriformiteitsgedachte, gelijk ze door meer dan één ontwikkeld is geworden.

Theologisch hebben we onze bedenkingen hier en daar. De kerk heet bij schrijver OPENBARING van Christus' lichaam; maar ze is Zij n l i c h a a m, waaraan het openbaar zijn inhaerent is. Anders zou men ook moeten komen tot den staat als OPENBARING van een in zich zelf onzichtbare grootheid, die toch ook „staat” zou dienen te heeten. Dat voor Calvin de kerk de o n z i c h t b a r e eenheid van alle in Christus verkorenen zou zijn, zooals schrijver op bl. 116 constateert, achten wij in dezen vorm onjuist. Zoo ware natuurlijk wel meer te noemen.

Voorts schijnt de verdienste van dit werk ons te liggen in zijn refereerend karakter, doch het grootendeels daartoe zich beperken is dan weer zijn zwakheid. Er ligt in het boek een massa historisch materiaal verwerkt; maar bepaalde oplossingen van brandende kwesties blijven dikwijls uit.

Neem b.v. de kwestie van scheiding van kerk en staat. Het laatste woord der desbetreffende paragraaf is, dat de uitdrukking „scheiding van kerk en staat” geen vasten inhoud bevat, doch indien men haar wil bezigen, altoos nadere toelichting behoeft, bl. 204. Of, neem de kwestie van de afwikkeling der financieele ondersteuning van kerken vanwege den staat; schrijver concludeert, dat het w a r s c h i j n l i j k de voorkeur verdient af te zien van een historisch-juridisch volkomen verantwoord wetsartikel in dezen en in plaats daarvan terwille van de practijk te bepalen, dat de tot dusver uitgekeerde bedragen tegen finale kwijting door den staat gekapitaliseerd en aan de verschillende kerkgenootschappen, die ze tot dusver ontvingen(!), uitgekeerd zullen worden, 269. Of ook, neem de kwestie, die in deze dagen ons wel meer dan vroeger is gaan interesseeren, hoe het moet, als de rechter uitspraak moet doen inzake de kerkelijke goederen, wanneer ergens een breuk is ontstaan. Schrijver herinnert aan de doleantieprocedures, die zonder uitzondering voor de „doleerenden” ongunstig verlopen zijn. Men heeft het al kunnen beleven, dat een synodocratisch advocaat den rechter in de jare 1946, misschien ook reeds eerder, heeft verzocht zich aan de rechtspraxis van de dagen der doleantie toch maar aan te sluiten: de zonen der doleantie verloochenen het bloed, de tranen, en vooral de gebeden hunner vaderen, nu

het erop aankomt, ons, die de Gereformeerde Kerken hebben voortgezet, door haar vigeerend recht onverminkt te handhaven tegenover de aan dat recht zich vergrijpende synodes, tegen te werken, en in hun schandelijke rechtskrenking te volharden met alle vleeschelijke voordeelen, daaraan in begerde verbonden. Komt schrijver hier tot een solutie? We kunnen haar niet vinden. Historisch is zijn uiteenzetting wel van belang; vooral om de openhartigheid, waarmee toegegeven wordt, dat in de dagen der doleantie de rechtbank te maken meende te hebben, niet met..... het recht, zooals een naieveling nog kon denken, doch met belangen. Zoo ongeveer als het ging met de Joden na Christus' vraag over den doop van Johannes: uit de menschen, dan wel uit God; zij overleiden toen: als we dit antwoorden, dan zal het effect zoo zijn, en antwoorden we dat, dan is de uitkomst zis.

Maar tot een heldere uiteenzetting van de grondslagen, die het gereformeerde kerkverband naar de K. O. heeft, en tot het trekken van vaste, voor alle conforme gevallen geldende consequenties, komt het niet. Wel vinden we eenige rechterlijke uitspraken vermeld (enkele zeer mooie ontbreken, vermoedelijk wel dateerend uit den tijd na afsluiting der copie). Doch we missen een exposé als zooeven omschreven werd. Voor een rechter, die zich voor de hem voorgelegde gevallen houdt aan het binnen de kerken zelf aangenomen recht zou zulk exposé waarde gehad hebben.

In zijn refereerend karakter kunnen we dit boek waardeeren; overigens laat het ons de noodzaak van eigen principiele bezinning.

K. S.

GRONINGER BRIEVEN

RECTIFICATIE.

In de eerste regel van het vorig artikel moet het woordje door vervallen.

In 3e kolom, regel 12 v. boven niet: Ortega en Gasselt, maar: Ortega y Gasset.

Amice frater.

Wij moeten temidden van de zware zorgen, die ons kunnen drukken, niet vergeten te letten op hetgeen in de wereld buiten ons kleine land geschiedt. De vraag, de bange vraag rijst: is er bekeering merkbaar? Ik wil mij nu bepalen tot het Fransche en het Duitsche volk.

Dat er niets nieuws is onder de zon kan blijken uit het feit, dat tal van Fransche schrijvers, vol vrees voor Allemagne, hun volk vermanen niet te vergeten, dat Hitler wel verslagen is, maar dat de nazigeest in Duitschland nog heerscht, vooral bij de jeugd. Niet alleen Hitler, maar het Duitsche volk wordt verantwoordelijk gesteld voor het vroeselijke, wat dit volk aandurfde. Zoo ging het ook in 1870, toen Duitschland de overwinnaar was. De verslagene is gewoonlijk de boosdoener. De overwinnaars zijn de nobele lieden.

Groen van Prinsterer vertelt in zijn „Nederlandsche gedachten” van 1870 van een Duitschen hoogleraar, die in een plechtige academische zitting, met Napoleon III, naar het Fransche volk verantwoordelijk stelde. Alle volken waren vredelievend, maar het Fransche volk was de gedurige onruststoker. Een pest voor Europa en de wereld.

Men stond voor de keuze tusschen twee middelen: of dat Fransche volk uitroepen, zooals de noodhuden werden vernietigd, of het volkomen af te sluiten van de wereld en het zich zelf te laten vernietigen.

Zoo wordt thans in de huidige Fransche literatuur overwogen hoe men handelen moet met de Oostelijke buien.

Twee wegen, dus zegt een der litteratoren, staan voor ons open: de Duitschers uitroepen of te bekeeren. Het eerste gaat niet. Dus blijft de tweede weg open. Maar hoe dat te doen? Amerikaanse vermaningen helpen niet. Men moet missionairs, nieuwe „apostelen” zenden naar het Duitsche rijk. Maar zullen de Duitschers luisteren? Evenmin als men na den dertigjarigen oorlog kon verwachten, dat het volk van Luther zou teruggekeerd zijn tot den schoot der Roomsche kerk door er veel Mariabeeldjes heen te zenden.

Het schijnt een onoplosbaar probleem.

Curieus is het middel van een zekeren Weyer, die den grammaticalen weg wil bewandelen. Men moet uit de Duitsche taal verwijderen het woord: *worden* — worden — en het vervangen door *sollen* — plicht — of *wollen*. Nu dat zou al heel gemakkelijk zijn.

Deze man zoekt overigens de kwaal heel diep. De Duitschers zijn een mengsel zegt hij van Lathijnen — vandaar de zin voor organisatie — Germanen — vandaar de oorlogszucht, — en Slaven — vandaar de gedachte de wereld te zullen overwinnen. Zelfs de Hanza moet dienen om de wreedheid en rooverij der Duitschers ons duidelijk te maken. Nu — dan zijn wij er ook dichtbij.

Albert Béguin is ernstiger. Hij zegt: het Duitsche kwaad is niet alleen voor rekening van dat volk. Het is een accent op het kwaad waaronder heel Europa gebukt gaat. Wij moeten ons allen bekeeren. Maar een antwoord: hoe, weet hij niet te geven. Het blijft bij woorden als Liberté en Salut. Maar waar dit heil te vinden.

Merkwaardig is dat in Frankrijk een gesprek gaande is tusschen enkele bekende Hugonoten — als Boegner bijv. — en Jesuiten. De laatstgenoemden willen, dat de Bijbel weer gebracht wordt in de Fransche gezinnen. Het is hier te lande ook een Jesuit, die een gelijke gedachte propageert en zelfs zegt, dat de prediking en het onderwijs voor de Roomsche jeugd Christocentrisch moeten zijn.

In het protestantsche weekblad „Réforme” las ik iets over een enquête, van Dominicaansche zijde, onder de Roomsche katholieken gehouden, over de vraag: hoe de ernstige Christen zich tegenover de wereld heeft te gedragen.

Die vraag houdt vele christenen, ook in ons land, bezig, naar wij weten. Er zijn er die zeggen: wij moeten uit de afzondering, uit de puriteinsche isolering uit. Wij moeten ons midden in de wereld werpen, met de daad. De wereld met al het mooie, dat zij heeft kloek aanvaarden, bioscoop, dans, enz. De Christenen moeten zijn als een jonge vrouw, die zich niet op het slechtouwe laat nemen door de mode, maar zelf zorgt de mode voor de wereld te bepalen. Onderwijl heel modieus gekleed.

Wij moeten een geweldig optimisme kennen. De wereld is voor het Christendom te veroveren, mits het christelijk-humanisme wil zijn. De wereld aanvaarden, om haar dan naar een nieuw ideaal te geleiden. Daartegenover komen echter — ook in „Réforme” — waarschuwingen.

Er zijn er, die wijzen op het woord van onzen Heiland: in de wereld, niet van de wereld. Maar hoe dan te handelen?

Wij moeten op eigen terrein blijven, zegt men dan, in de hoop, dat er toch nog uitkomst zij voor ons zinkend Europa.

Want als wij een drenkeling willen helpen, behooren wij vóór alles te zorgen, niet zelve met hem te verdrinken.

Wat hier echter het heel erge is?

Geconstateerd wordt, dat zoo Roomsche als Protestantische christenen niet meer hun kracht willen putten uit het kruis van Christus. En, dat zij ondergraven het besef van zonde.

Wanneer, dus zegt een der Fransche schrijvers, ik naga, wat dit christelijk-humanisme wil, dan loopt alles uit op een Amerikaansch pragmatisme, ja, dit humanisme gaat tamelijk wel parallel met het atheïsme van den communist. De mensch zoekt zijn waarde en kracht in zich zelf. Dit ultra-personalisme verwordt tot godloochening.

Wij zien, dat in het buitenland dezelfde stromingen merkbaar zijn als hier te lande.

Het is Erasmus, die redding zal bieden.

Daar is een nieuwe Renaissance; waar is de Reformatie?

Het op den voorgrond zetten van den persoon des menschen, personalisme, en dan „personalistisch socialisme”, van den arbeid, als het eenige wat de mensch heeft om zich zelf te redden — partij van den arbeid — het meelopen van menschen, die zeggen den Christus te belijden met lieden, die, hoezeer zij van God spreken, toch eigenlijk alleen den mensch, zijn hogere kwaliteiten, bedoelen, het is alles buitengemeen droef.

Maar nu het Duitsche volk.

Het is daar waarlijk niet alleen nazi-klank, wat men er vernemen, hoerter deze geest nog springlevend is onder onze Oostelijke naburen.

In „Réforme” voer ik een interview met een Göttinger professor, Eschmann, een humanist naar Goethe, die gewaagt van de herleving van het protestantisme, vooral onder de jongelieden aan de hogeschool. Er wordt, een tijdschrift uitgegeven: „Die Sammlung”, waar in de nieuwe ideeën vertolking vinden. Men gevoelt daar voor een liberaal protestantisme, waarin ook sociaal democraten zich kunnen vinden. Tout comme chez nous. Net als bij ons, naar men ziet. Op politiek gebied is er de Christelijk-democratische beweging, waarin Roomschen en Protestanten willen samenwerken. Een coalitie, die hier niet meer mogelijk schijnt.

Men keert zich tegen Nietzsche en Hegel. Maar ook stelt men zich te weer tegen de pessimistische wijsbegeerte van Heidegger, en evenzeer tegen het existentialisme van Jaspers, die zoekt naar een morele basis voor een nieuw leven. Wij willen hopen, dat die basis sterker zal zijn, dan die Jaspers eens gaf als slot van een zeer pessimistisch betoog: laten wij ons herinneren dat wij menschen zijn. Verder kwam onze Huizinga feitelijk ook niet. En wat zou dat baten? Maar goed — Heidegger wordt afgewezen. Men kan het ontzettend kwaad, dat deze filosofie sticht, in Frankrijk gewaar worden, waar velen daaromtrent zeer ongerust zijn. Met ziet het daar in boeken van Le Sartre, waarin het „leven” in zoo beestachtige vormen wordt geteekend, dat velen lezers haast den adem wordt benomen. En die man trekt veel aandacht in Parijs. Wordt zelfs naar Amerika geroepen.

Maar wat zoekt men dan in Duitschland?

Daar is een sterke mystieke strooming; het subjectivisme viert in die kringen hoogtij. Merkwaardig is de bekentenis, die ik in een ander Fransch blad las, dat de volgelingen van Kierkegaard nu Le Sartre nalooopen en zuivere atheïsten werden. Behoeft het ons te verwonderen, als wij weten, dat volgens dezen wonderlijken Deenschen wijze, onze God niet dan subjectiviteit is?

Het subjectivisme, dat in sterke mate weer in onze gereformeerde kerken doordringt, is een ontzettend gevaar voor alle waarlijk Christelijke leven.

Het is merkwaardig, dat in mystieke kringen in Duitschland — in „Réforme” wordt zelfs van een „school” gesproken — de voornaamste leetuur is d'Angelus Silesius, Jacob Böhme, Novalis en Eckehart.

Dus eigenlijk niet eens mystieken maar spiritualisten, de gevaarlijkste vijanden van alle Reformatie, ook van de Reformatie in de restende eeuw. Marx van St. Aldegonde zou zeggen: veel gevaarlijker dan de Roomsche dwalingen.

Er is sprake van een „religieuze extase”.

Maar wij herinneren ons, dat Rosenberg, de leeraar van het nationaal-socialisme, in zijn bekende boek „Der Mythos des 20. Jahrhunderts” een breed hoofdstuk wijdt aan Eckehart met zijn „adelige Seele”, d.i. dan de Nordische ziel, die ver boven God uitgaat en die zegt: wære aber ich nicht, so wäre auch Gott nicht.

Dat is volgens Rosenberg de kracht van het nationaal-socialisme, dat de wereld een nieuw ideaal en nieuwe wereld brengen moest.

Voorts is er, dus Eschmann, de theologische dialectiek van Karl Barth en Niemöller.

Wie weet niet, hoe schrikkelijk de afval is, die hier te lande door diezelfde theologie wordt gewerkt? Intertijd, eenige jaren voor den oorlog beweerde men in de „Nederlander”, dat Brunner veel bouwstof gaf vóór de Christelijke politiek.

Ik heb in de „Standaard” toen gezegd: geen bouwstof maar springstof. Welnu — men ziet hoe de „Nederlander” werd veroverd door de Barthianen, die nu met de sociaal-

democraten.

Gelukkig herleving te doxe predik van den arl land zullen.

Men gewi protestantist stiek-protest stige waars het „protes hoorzaam” te het Woord. Reformatie.

Eschmann het doordrin Daar profet eeuwen dood En de my

Dit alles men in Een waarlijke b Schrijven.

Men ziet de „Matthe dat men de en Heere.

Terugkeer van dat ge Calvin of zich dan op van een Re

Maar der kerken met Naam des er van revis ergste.

Toch mo niet de hoo Jezus Chris

Maar wat staat op de De stem e Als wij e

hervorming, ringen voor technisch, di schonk, op wereld kon ons wacht

Men was Gij hunne vergaderen goed verza verschrik; keeren wede Zoo blijft

En daarot Koninkrijk worpen. Maar de der Schriftte onderdanen

Want dat Met hart

DE TAC SYNODE KERSTE

In Ame vriend”, r Orange C Maart 194 nederlands neen. In h

In artik Zullen ons n g program gramm c rein.

In een kerk ont feiten, m één onzer dat het de alle posit noot mae tegenparti

Wat on dezen st Oorlog II kinderen 'n gezin e probleem constructi hebben ge strijd der

Het bes ons als bl

Tot zoo bemoeien? Men zou syllabe m het zelf het „neen, deze passa